

YUKARI SEYHAN HAVZASI - YUKARI CEYHAN HAVZASI
BAĞLANTILARINI SAĞLAYAN ANTİK YOL GÜZERGAHININ
MERKEZİ: ALMADERE (ELMEDERE) GEÇİDİ

AYTÜL KAPLAN*

Giriş

Kilikya, kuzeyden ve doğudan Toroslar ve Amanoslar ile çevrili Seyhan (Saron), Ceyhan (Pyramos), Berdan (Kydnos) ve Göksu (Kalykadnos) Nehirleri'nin

Toros Dağları'nın yamaçlarından getirdikleri alüviyal topraklarla doldurarak şekillendirdiği, güneşi bol, çok bereketli bir ovadır. Ayrıca Kilikya, Kapadokya'nın ve Amanoslar üzerinden Kuzey Suriye'nin denize açılan kapısıdır. Bu günkü adı Çukurova'dır. Antik kaynaklara göre Kilikya dağlık (taşlık) ve ovalık olmak üzere ikiye ayrılır. Herodotos¹, Ptolemaeos² ve Strabon³ gibi antik dönem yazarları, bölgenin dağlık yani batı bölümüne, Kilikya Tracheia (Κιλικία τραχεία) ya da Oreine Kilikya⁴ (Grekçe ορεινή Κιλικία) ya da Latince Cilicia Aspera, doğudaki Ovalık bölüme ise, Pedias (Κιλικία πεδία) veya Idios Cilicia ya da Cilicia Compestris isimlerini vermişlerdir. M. Ö. 1. yüzyıl'da yaşamış olan antik coğrafyacı Strabon'a göre Kilikya Tracheia (Dağlık Kilikya), batı sınırı olan Alanya (Korakesion)'dan Soloi/Pompeipolis (Viranşehir)'e kadar olan kısımdır. Genel kanaate göre, Dağlık ve Ovalık Kilikya'yı birbirinden Limonlu (Lamas) çayı ayırmaktadır. Kilikya'nın Mersin ilinde kalan bölümünde Mersin ilinin en doğu kısmında kalan Mezitli, Kazanlı ve Tarsus bölgesi Ovalık Kilikya içindedir. Pedias (Ovalık kesim) Sol(o)ji ve Tarsus'tan en doğuda İssos'a ve kuzeyde Toroslar'ın, Kapadokyalılar'ın yerleşmiş olduğu kuzey yanındaki, kısımlara kadar uzanır. Bölgede genellikle, geniş ve verimli ovalar bulunur⁵.

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE, aytulkaplan_01@hotmail.com

¹ Herodotos, *Herodot Tarihi*, Çev. Müntekim Ökmen, İstanbul, 1983. I.72;VII.91

² Ptolemaeos, *Geographia*, ed. Nobbe, Lipsiae, 1845. V.7.4; V.14.1

³ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV)*, çeviren Adnan Pekman, İstanbul, 1993, XIV.5.1

⁴ Afif Erzen, *Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft*, Leipzig 1940, s. 14-16

⁵ Mustafa Hamdi Sayar, "Antik Kilikya'da Şehirleşme", *Türk Tarih Kongresi Bildirileri, XII/I*, 193-

Kilikya konumundan dolayı (Harita 1), Kapadokya ve Kuzey Mezopotamya'yı birbirine veya denize bağlayan yolların ve geçitlerin merkezinde olan bir bölgedir. Ticaretin ortaya çıktığı ve iletişim aracı olarak kullanılmaya başlandığı Asur Ticaret Kolonileri Çağı (M.Ö.1950-1750)'ndan itibaren Kilikya, hinterlandındaki bölgelerin kendi üzerinden denize bağlandığı, üretimin bol olduğu ve bu yüzden de büyük kralların istila isteğini arttırdığı bir yer olmuştur. Aynı zamanda tarihin bilinen ilk ve en önemli kara ticaret yolu olan, Herodotos'un belirttiği üzere, Anadolu'nun batısından başlayarak Susa ve Persopolis'e kadar uzanan Kral Yolu'nun Doğu Akdeniz'e açıldığı yolları barındıran bir bölgedir. Tarihi Kral Yolu'nun Doğu Akdeniz'de denizle bağlantısı Kapadokya-Kilikya arasındaki geçitler ve yollar sayesinde olmaktadır⁶.

Tarih içinde, bölgedeki en büyük hakim güç olan Roma İmparatorluğu döneminde, Kilikya Pedias'ın en işlek yolları üzerinde, çevresinde pazar yerleri, gelen tüccar ve yolcuların konaklayabileceği mekanlar ve burada meskun halkın bulunduğu, menzil konumundaki kaleler inşa edilmiştir. Bölgelerin jeolojik özellikleri doğrultusunda bu menziller, 70 veya 75km.de bir kurulduğu gibi, dağlar ve zorlayıcı yollar üzerinde 30 veya 35 km. de bir yapılmıştır. Roma Kültür yapısına göre, bölge halkı, anıt mezar veya nekropollerini yol kenarlarına yapmaktadır. Bu yüzden nekropoller ve anıt mezarlar yol güzergahları konusunda birinci derecede ipuçları vermektedir. Bundan başka yol güzergahları üzerinde villa rusticalar, tapınım merkezleri ve kalelerden oluşan menzillerin de bulunduğu görülmektedir⁷.

Araştırmanın ana hedefi, Antik Dönem'de kullanılan ancak bir sebepten dolayı tarihin bir devrinde kapanan yol güzergahları ve buralardaki yerleşmeler, kaleler, nekropoller, tapınak ve şapeller, gözetleme kulelerini bularak tanıtmak ve Kilikya üzerinden Kapadokya ve Kuzey Mezopotamya'nın denize çıkan yolları üzerinde çok önemli bir geçit ve kavşak olan, Elmedere (Almadere) Geçidi'ni ve buradan geçen güzergahların (Harita 2) gittikleri yönlerde bulunan yerleşim ve kalelerin tanıtılmasına çalışmaktadır.

1. Kilikya'nın Yolları Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar

Kilikya'nın Eskiçağ Tarihi'ni aydınlatmak için bölgedeki ilk araştırmalar gez-

216, 1999, s.196; Ahmet Ünal, Kasım Serdar Girginer, *KİLİKYA - ÇUKUROVA İlkçağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, İstanbul 2007, s. 48

⁶ Herodotos V. 52; Serra Durugönül, "Development of Ancient Settlements in Cilicia" *Adalya V*, (2001-2002), 2002, s.107-118. 107; Ahmet Ünal-K.Serdar Girginer, *a.g.e.*, s. 502, 520.

⁷ Mustafa Kobaner - İpek Kobaner, "Çukurova'nın Antik Çağ Yolları" *Efsanede Tarihe, Tarihten Bugüne Adana Köprübaşı*, İstanbul 2000, 169-177/, s. 174

ginler tarafından başlatılmıştır. Eskiçağlardan bu yana kullanılan önemli yolların ve geçitlerin tespitini yapan çok sayıda gezgin bölgeyi ziyaret etmiştir. U. B. Alkım'a göre 19.yüzyılda Çukurova'ya gelip araştırma yapan Avrupalı bilim adamı ve gezginlerin sayısı 40 civarındadır⁸. Öncelikle, 1836 yılında bölgeye gelen H. F. Murpy⁹, 1876 yılında E. J. Davis¹⁰, 1882'de F.Schaffer¹¹ Kilikya'yı Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya'ya bağlayan yollar üzerinde araştırma gezileri yapmışlar, haritalar çizmişlerdir. M. Darga ve H. Anstock 1948 yılında "Akyol"un kuzeyini tespit etmişlerdir¹². 1903 yılında bölgeye gelen C. Wilson¹³, Küçük Asya Rehberi'nde U. B. Alkım'ın bahsettiği-Göksun'dan Meryemçil Beli'ni (kendi tabiri ile Mariançil) aşarak Kadirli (Kars Bazar)'ye geldiğini belirtir. Aynı yol, İngiliz Bahriye İstihbarat Dairesi'nin Küçük - Asya'ya dair hazırladığı rehberde de; Göksun'u Doğu Kilikya'ya bağlayan en kısa yol olarak geçer¹⁴. Bu yol üzerindeki kalelerden ikisinin P. Leonce Alishan¹⁵ ve Charles Texier¹⁶ tarafından yazıldığını görmekteyiz. Ayrıca V. Langlois, 1852'den 1860'a kadar bölgeye ziyaretlerini sürdüren ve en kapsamlı çalışmayı yapan gezginlerden biridir¹⁷, W. B. Barker¹⁸, G. Bell¹⁹ Seton-Williams²⁰, M. Gough²¹, U. Bahadır Alkım²², T. S. R. Boase²³, S. Hogasian ve M. Kilbourne²⁴, Ramsay²⁵, Ramazan Özgan²⁶,

⁸ U. Bahadır Alkım, "Güney-batı Antitoros Bölgesinde Eski Bir Yol Şebekesi", *Bellelen XXIII/89*, 59-73/, 1959, s. 64-65.

⁹ U. Bahadır Alkım, a.g.m., s. 65

¹⁰ J.E. Davis, *Life in Asiatic Turkey: A Journal of Travel in Cilicia (Pedia and Trachea), Isauria, and Parts of Lycao? and Cappadocia*, London, 1879

¹¹ F.X. , Schaffer, Cilicia, Petermanns Mitteilungen, Ergänzungsband 30, Gotha: Justus Perthes, 1903.

¹² U. Bahadır Alkım, a.g.m., s. 65.

¹³ Mustafa Hamdi Sayar, "Kilikya Yüzey Araştırmaları 2009", *Araştırma Toplantısı*, 28/2, 247-250, 2010, s. 250-251.

¹⁴ U. Bahadır Alkım, a.g.m., s. 65.

¹⁵ Alishan, P. L. M., *Sissouan ou l'Armeno - Cilicie. Description Geographique et Historique*, Venise-S. Lazare, 1899.

¹⁶ Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (cev: A. Suut, Latin Harflerine Aktaran: K.Y. Kopruman; Sadelestiren: M. Yıldız), 3 Cilt, Ankara, 2002, s. 548.

¹⁷ Victor Langlois, *Eski Kilikya*, (cev: M.R. Balaban), Mersin, 1947.

¹⁸ William Burckhardt Barker, *Lares and Penates: Cilicia And Its Governors*, London 1853.

¹⁹ www.gerty.ncl.ac.uk/photos_in_album. ; diaries.

²⁰ M. V. Seton-Williams, "Cilician Survey", *Anatolian Studies IV*, 1954, s. 121-174.

²¹ Mary Gough, *Travel into Yesterday*, New York, 1954.

²² U. Bahadır Alkım, a.g.m., 1959.

²³ T.S.R., Boase, *The Cilician Kingdom of Armenia*, Edinburg 1978.

²⁴ S. Hogasian- M. Kilbourne, *Armenian Village Life Before 1914*, Detroit 1982.

²⁵ William Mitchel Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası.*, çeviren Mihri Pektaş, İstanbul 1960.

²⁶ Ramazan Özgan, "Ein Herrscherbildnis aus Kilikien", *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 103, 1988, s. 369-380.

R. W. Edwards²⁷, F. Hild- H. G. Hellenkemper²⁸, K. Molin²⁹ gibi ve daha başka gezgin ve bilim insanının bölgede araştırmalar ve geziler yaptıklarını biliyoruz. Bunlardan başka; 1988 yılında Doğu Kilikya’da, 1990 yılından itibaren de tüm Kilikya Bölgesi’nde (Alanya’dan Antakya’ya kadar olan alanda) M. H. Sayar başkanlığındaki bir ekip tarafından, “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları” projesi kapsamında gerçekleştirilmekte olan yüzey araştırmalarıyla birlikte arkeolojik yerleşim envanteri çıkarılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların bir alt dalı olan ve K. S. Girginer tarafından yürütülen “Adana ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Projesi ve Adana’nın Arkeolojik Dokusunun Belirlenmesi” çalışmaları kapsamında, bölgenin yerleşim envanteri çıkarılmıştır. 2002 yılından itibaren K. S. Girginer tarafından “Kizzuwatna Araştırmaları Projesi” yürütülmektedir. Yine Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından başlatılan ve Avrupa Konseyi ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Adana İli ve İlçeleri Kültür Envanteri projesi dâhilinde, 2004 yılından itibaren, Adana İli ve İlçelerindeki Arkeolojik yerleşimler ve sit alanları belirlenerek tescillenip, kayıt altına alma çalışmaları yapılmıştır.

2. Elmedere (Almadere) Geçidi

Yukarı Ceyhan Havzası’nın en önemli geçitleri olan doğudan batıya doğru; Meryemçil Beli- Mazgaç Beli- Bağdaş Geçidi, Kuzey Mezopotamya’nın ve Kapadokya’nın Kilikya’ya bağlandığı, ana yol güzergahlarını belirleyen geçitleridir. Buradan güneye inildiğinde Kozan (Sizzū=Sision) – Anazarbos – Kastabala - İskenderun Körfezi veya Kozan- Adaniya yol güzergâhları doğrultusunda, Kilikya Pedias’ın en önemli kentlerine ulaşılır. Kuzeye çıktığında da Orta Anadolu’ya-Kültepe’ye ve daha ilerisine gidilir³⁰. Buralar antik ana yol güzergâhlarıdır (Harita 2).

Muhtemelen antik dönemdeki ana yol güzergahlarından olan ve Yukarı Ceyhan Havzası- Yukarı Seyhan Havzası yollarını birleştiren Elmedere (Almadere) Geçidi’nin bağladığı yollar, Bağdaş Beli ve Mazgaç Beli’ne daha doğuda Meryemçil Beli’ne gider. Elmedere (Almadere) Geçidi’ni; Bağdaş Beli- Akyol (Ağyol)’a, Mazgaç Beli- kuzeye, Orta Anadolu’ya, Meryemçil Beli doğuya, Kuzey Mezopotamya’ya bağlar. En doğudan itibaren bu güzergahlardan ilerlersek; Bağdaş

²⁷ R. W. Edwards, *The Fortifications Of Armenian Cilicia*, 1987.

²⁸ F. Hild,- H., Hellenkemper, “Kilikien und Isaurien, Tabula Imperii Byzantini 5”, *Denkschriften der österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, philos.-hist. Kl. (Vienne, Autr.)*, Wien, 1990, s. 215.

²⁹ Kristian Molin, *Unknown Crusader Castles*, New York, 2001.

³⁰ U. Bahadır Alkım, a.g.m.. s. 69, 61-64; Ünal-Girginer, a.g.e., s. 41.

Beli- Almadere (Elmedere) Geçidi (günümüzde Akçaluşağı Köyü Göller Yaylası civarındadır)- Akçaluşağı Köyü Esebeleni Mevki (Roma yerleşimi ve nekropolü vardır)³¹- Tokmanaklı Köyü - Tapan Paşalı Köyü (Roma yerleşimi vardır), buradan yol ikiye ayrılır; kuzeye giden yol Tapan Köyü'nün diğer mahallelerine oradan da daha kuzeye Saimbeyli (Badimon) ve doğuya yönelerek Kahramanmaraş tarafına çıkar. Bu yol: U. Bahadır Alkım'ın 1959'da yayımladığı makalesindeki ikinci haritasında belirtilen güzergah olduğunu zannettiği, ancak, esasen haritadaki çizilen bu yola paralel olan daha doğudaki bir güzergahdır. Zira Alkım'ın haritasındaki güzergah doğrudan "Badimon= Saimbeyli"ye çıkmaktadır. Badimon'a çıkan güzergah, bahsi geçen daha doğudaki Akçaluşağı Köyü'nden geçen yol güzergahı olmalıdır. Ancak bu güzergahdan Feke'ye çıkan ikinci bir yol daha vardır³² ki o da, batıya dönen ikinci yol; Tenkerli³³ - Uğurlubağ (Hefkereyebakan) - Kayadarlığı Geçidi'nden şimdiki Pınargözü Köyünün yukarisından geçerek, Üsküyen Geçidi'nin kuzeyine çıkar. Bir başka yol da Cevzlidere'den Çulluşağı Köyü'ne ve Üsküyen Geçidi'ne³⁴ gider. Uğurlubağ Köyü'nde çok stratejik bir mekide, her yönden gelen yollara hakim bir de kale bulunmaktadır, Kale, güneyden Karasis Kalesi - Kozan yolunu, kuzeyden Feke yolunu, doğudan da Kuzey Mezopotamya'dan gelen güzergahı kontrol etmektedir. Kuzeybatıdaki Kayadarlığı Geçidi'nden de Üsküyen Geçidi yoluna hakimdir. Tenkerli yol ayrımında, batıya giden yol Uğurlubağ güzergahını takip eder. Burada Çukurova Elektrik A.Ş.'nin "Feke Havzası Dağıtım İstasyonu"nun hemen sol (kuzeydoğu) tarafında kayaların içine oyulmuş bir anıt mezara rastlanmıştır. Burası henüz tescil edilmemiştir. Tenkerli'nin güneybatı yönünden girişinde de iki anıt mezar vardır. Bunlar Geç Roma dönemine ait mezarlardır. Kuzeye Tenkerli Köyü'ne dönen yol; köyün içinden geçerek, daha kuzeye yönelir, Tekeç'ten geçip, Abdüşağı'nı soluna (batı) alarak devam eder - buradaki yamaçlarda şimdi kaybolan bir Kiske (yerel ağızda harabe) kalıntısı bulunmaktaydı - buradan Feke'nin Köleli Köyü'ne ulaşır³⁵. Köleli'de de yıkık bir Ortaçağ kalesi bulunmaktadır³⁶. Tenkerli Köyü'nün kuzeyinde de anıtsal

³¹ Mustafa Hamdi Sayar, "Kilikya Yüzey Araştırmaları 2009", s. 249.

³² U. Bahadır Alkım, a.g.m., s. 72.

³³ İsmail Salman, *Adana Valiliği, Adana İlçeleri Kültür Envanteri I*, Ulusoy Ofset, Adana 2007, s. 144.

³⁴ Mustafa Hamdi Sayar, "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2001", *Araştırma Sonuçları Toplantısı 20/2*, 2003, s. 59-70. s. 63; Mustafa Hamdi Sayar, "Çukurova'nın Gizemli Kalesi Karasis ve Çevresindeki Kültür Varlıkları Bilim Dünyasına Tanıtılıyor", *Haberler 18*, 1-5.2004, s. 7; İsmail Salman a.g.e., s. 140-141.

³⁵ Aytül Kaplan, "Çukurova'ya Yerleşen Oğuz Boy Ve Obaları'nın Kullandıkları Yayla Yolları Üzerindeki Antik Yerleşimler", *Asos Journal*, 2016b, 34/311-321, s. 317.

³⁶ İsmail Salman a.g.e., s. 144.

kaya mezarları kalıntılarına rastlanmıştır³⁷. Bu yol henüz tescil edilmemiştir³⁸. Fekeden batıya yolalandığında Marankeçili ve Mansurlu üzerinden, güzergah doğruca Kültepe'ye çıkmaktadır. Esasen Mezopotamya'yı Kültepe'ye bağlayan güzergahlardan birisi de burasıdır ve bu güzergahın merkezi de Almadere (Elmedere) Geçidi'dir.

Bu güzergahlar üzerindeki yerleşmelerin durumları şöyledir:

a. Akçaluşağı Köyü

Kozan'ın 35 km. kuzeydoğusundadır. Kahramanmaraş il sınırına yakındır. Elmedere (Almadere) geçidi ile Kahramanmaraş yoluna bağlanır. Antik çağda Bağdaş Beli, Mazgaç Beli, Kiraz Bel ve Elmedere (Almadere) Geçidi ile Kuzey Mezopotamya, Kilikya, Orta Anadolu yol ağlarının üzerindedir. Elmedere (Almadere) Geçidi civarında da yerleşim olması muhtemel kalıntılar mevcuttur.

Elmedere (Almadere) Geçidi, Akçaluşağı Köyü'nün doğusundaki Göller yaylası civarındadır.

Akçaluşağı Köyü'nün batısında Esebeleni mevkiinde 2009 yılında yapılan yüzey araştırmaları sırasında, çok geniş bir yerleşim yeri tespit edilmiştir. Esebeleni'nde bir de nekropol mevcuttur. Köyün Çamlık Mevkiinde de Geç Antik Devre tarihlenen tek nefli bir sakral yapının, kaçak kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış olduğu anlaşılan, mozaikli zemini incelenmiştir³⁹. Akçaluşağı Köyü'nün kuzeyinde bir kaya mezarına ait yazıttan arta kalan tek bir satır incelenebilmiştir. Bu tek satırlık yazıtta kullanılan yıl sayısından, Akçaluşağı Bölgesi'nin Eskiçağda Anarbos Antik Kenti hakimiyet alanında bulunduğu anlaşılmaktadır⁴⁰.

Akçaluşağı'nın kuzey tarafına giden yollar üzerindeki yerleşimler, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından başlatılan ve Avrupa Konseyi ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen, Adana İli ve İlçeleri Kültür Envanteri projesi dâhilinde ziyaret edilerek Arkeolojik ve sit alanı şeklinde tescil edilmişlerdir.

³⁷ Antik Roma Yollarının hemen yanıbaşında nekropoller bulunur. Roma İmparatorluğu'nun ilk yolu olarak kabul edilen, İtalya kıyılarını takip eden Via Appia'nın da kenarlarında nekropoller kurulmuştur. (Mustafa Kobaner-İpek .Kobaner, *a.g.e.*, s. 173-174.

³⁸ Tenkerli Köyü'nden 1968 doğumlu, Sosyoloji Bölümü mezunu Mehmet Arık ile Uğurlubağ Köyü'nden 1978 doğumlu lise mezunu Reşit Bedir vasıtasıyla bu yollar, anıt mezarlar ve kiske kalıntısı görülmüştür ve haberdar olunmuştur. 24 Ağustos 2012, Uğurlubağ Köyü.

³⁹ Sayar, "Kilikya Yüzey Araştırmaları 2009", s. 249.

⁴⁰ Sayar, "Kilikya Yüzey Araştırmaları 2009", s. 249.

b. Kuyubeli Kalesi

Burası Uğurlubağ-Tapan yolunun güvenliği için güzergahın kuzey yönüne yapılmış bir kaledir. Ortaçağa tarihlenir. Günümüzde neredeyse kaybolmaya yakın bir durumdadır⁴¹.

c. Uğurlubağ Köyü ve Kalesi

Adana'nın Feke İlçesi'ne bağlı, Feke'nin güneydoğusunda yer alan, jeopolitik açıdan çok önemli bir köy ve yerleşim merkezidir. 1012m rakımlı, yoldan yüksekte, sarp ve dik uçurumlar ile çevrili bir kaledir. Kuzeyinde ve doğusunda yüksek uçurumlar bulunur. Nispeten güneyden çıkmak daha iyidir. Kapısı da güneydedir. Taş işçiliği Kozan Kalesi işçiliğine benzer⁴² (Resim 1). Kale ana kaya üzerine inşa edilmiştir. Horasan harçlı, kesme ve moloz taş örgülü, küçük iç hacimli bir kaledir. Batı yönünde üzeri kemerli 6 adet, bir üst kademede ise 3 adet mazgal açıklığı bulunmaktadır. Kalenin uçurumlu doğu kısmında da duvar izi kalıntıları mevcuttur. Kuzey-güney uzunluğu 25 m., doğu-batı uzunluğu 27m. dir⁴³ (Resim 2). Ortaçağa tarihlenir, ancak yerin önemi ve yüzey araştırmalarından elde edilen seramik parçaları ile çevresindeki kaya mezarları buranın çok daha önceden kullanılmaya başlandığını düşündürmektedir⁴⁴.

Yüzey araştırmalarında rastlanılan seramikler, Geç Roma- Erken Bizans dönemine tarihlenmektedir. Antik yerleşim alanı, kalenin batısına doğru yayılmıştır. Yerleşim alanında bulunan seramikler de, Roma Dönemi'ni çağrıştırmaktadır. Kalıntılardan, bir tapınak olması mümkün alanlara, değirmen taşları ve sunaklara rastlanmıştır. Günümüzde de Uğurlubağ (Hefkereyebakan) Köyü, kalenin batısında yer alır. Uğurlubağ (Hefkereyebakan) ve Tenkerli Köyleri anıtsal kaya mezarlarının bulunduğu bölgeler olmasından dolayı, muhtemelen Roma Dönemi'nde oldukça rağbet edilen yerleşimlerdir.

d. Paşalı Köyü Çorcular Mahallesi Anıt Mezarları

Yapının yakınlarındaki kalıntılardan burada yoğun bir yerleşimin olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde de burası önemli bir yerleşimdir. Yapı, Roma Dönemine tarihlenir. Güneyden oval girişli, kesme blok taş örgülü, ancak çok tahrip edilmiş bir şekildedir. Aynı şekildeki bir anıt mezar yapısının Kistel mevkiinde de

⁴¹ Sayar, "Kilikya Yüzey Araştırmaları 2009" s. 249.

⁴² Sayar, "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2001", s. 69-70.

⁴³ Salman, *a.g.e.*, s.148-149.

⁴⁴ Kaplan *a.g.m.*, s. 317-318.

olduğu tespit edilmiştir⁴⁵. Buradan kuzeye doğru gidildiğinde Kiraz Bel'den geçilir ve "Badimon= Saimbeyli"ye ulaşılır. Alkım'ın ikinci haritasında çizdiği güzergah burasıdır⁴⁶ ama, asıl yeri haritadaki belirtilen yerden daha doğuda olmalıdır⁴⁷.

3. Marankeçili – Mansurlu Güzergahı (Batı)

Doğudan gelen güzergahların birbirleri ile bağlantılarının yanısıra batıdan gelip, Kayseri - Sivas tarafına giden yollar da Feke(Vahka)"de birleşir. Kayseri - Yahyalı'dan gelen yol Marankeçili - Mansurlu Güzergahı'nın doğusuna döner, Maran (Yerebakan) Köyü'nden Feke'ye ulaşır. Maran Köyü'nde de Ortaçağ'dan kalma yıkık bir kale bulunmaktadır⁴⁸. Ayrıca yol boyunca Bizans dilli yazıtlara rastlanır⁴⁹.

4. Kozan'ın Doğusundan Saimbeyli'ye Giden Yol

Bir de ovada, Kozan'ın hemen doğusunda, Bucak Kervan Yolu üzerinden, Kozan'a uğramadan kuzeye yönelen bir yol daha vardır. Bu yol üzerinde Kozan'ın doğusunda Eskikabasakal Köyü'ndeki Arkeolojik yerleşim içinde olan Peri Kalesi bulunmaktadır. Yolun devamında Ferhatlı⁵⁰, Poşatlı ve Himmetli'den geçerek, Feke'ye uğramadan Saimbeyli'ye varmayı sağlamaktadır⁵¹.

Sonuç

Antik dönemdeki ana yol güzergahlarından olan ve Yukarı Ceyhan Havzası - Yukarı Seyhan Havzası yollarını birleştiren Elmedere (Almadere) Geçidi'nin bağladığı yollar, Bağdaş Beli ve Mazgaç Beli'ne daha doğuda Meryemçil Beli'ne gider. Elmedere (Almadere) Geçidi'ni; Bağdaş Beli- Akyol (Ağyol)'a, Mazgaç Beli- kuzeye, Orta Anadolu'ya, Meryemçil Beli doğuya, Kuzey Mezopotamya'ya bağlar. En doğudan itibaren bu güzergahlardan ilerlersek; Bağdaş Beli- Almadere (Elmedere) Geçidi (günümüzde Akçaluşağı Köyü Göller Yaylası civarındadır)- Akçaluşağı

⁴⁵ Salman, *a.g.e.*, 2007, s.146-147.

⁴⁶ U. Bahadır Alkım, a.g.m., s. 72.

⁴⁷ Kaplan a.g.m., s. 317-318.

⁴⁸ Hasan Buyruk, "Çukurova Toros Dağları'nda bir Ortaçağ Yapısı: Maran Kalesi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi*, Erzurum. 45- 63/,2013, 45-59; Orhan Ürgenç, Çukurova'nın Kaleleri, Adana 2014, s. 129.

⁴⁹ Mustafa Kobaner-İpek Kobaner, a.g.m., s. 174; Ahmet Ünal-K. Serdar Girginer, *a.g.e.*, s. 488; Salman, *a.g.e.*, 2007, s. 150.

⁵⁰ Mustafa Hamdi Sayar, "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1994", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIII/1*, 55-75, 1996, s. 55-56; Ahmet Ünal-K. Serdar Girginer, *a.g.e.*, s. 464; M. Hamdi Sayar, 2010, s. 25.

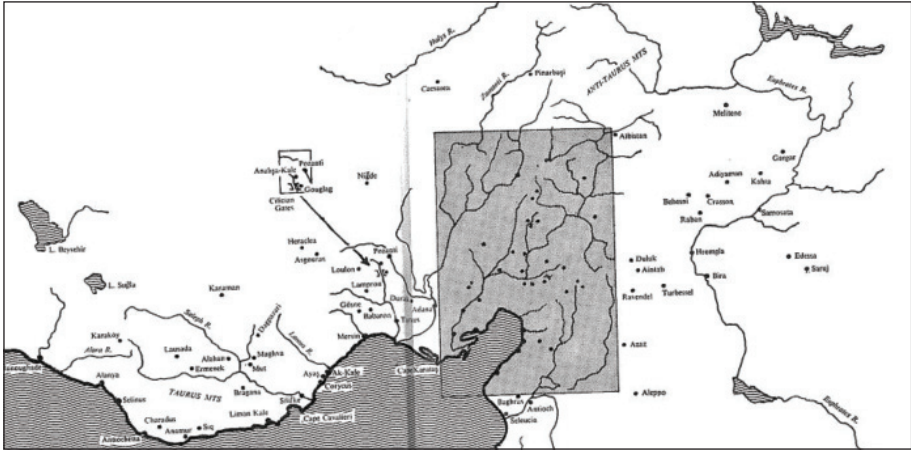
⁵¹ Ahmet Ünal-K. Serdar Girginer, *a.g.e.*, s. 504-505; İsmail Salman, *a.g.e.*, 2007, s.130-132; İsmail Salman, *Adana Valiliği, Adana İlçeleri Kültür Envanteri II*, Ulusoy Ofset, Adana, 2008, s.437.

Köyü Esebeleni Mevki (Roma yerleşimi ve nekropolü vardır) - Tokmanaklı Köyü - Tapan Paşalı Köyü (Roma yerleşimi vardır), buradan yol ikiye ayrılır; kuzeye giden yol Tapan Köyü'nün diğer mahallelerine oradan da daha kuzeye Saimbeyli (Badimon) ve doğuya yönelerek Kahramanmaraş tarafına çıkar. Batıya dönen yol; Tenkerli - Uğurlubağ (Hefkereyebakan) - Kayadarlığı Geçidi'nden şimdiki Pınargözü Köyünün yukarısından geçerek, Üsküyen Geçidi'nin kuzeyine çıkar. Bir başka yol da Cevzlidere'den Çulluşağı Köyü'ne ve Üsküyen Geçidi'ne gider. Uğurlubağ Köyü'nde çok stratejik bir mevkide, her yönden gelen yollara hakim bir de kale bulunmaktadır Kale, güneyden Karasis Kalesi - Kozan yolunu, kuzeyden Feke yolunu, doğudan da Kuzey Mezopotamya'dan gelen güzergahı kontrol etmektedir. Kuzeybatıdaki Kayadarlığı Geçidi'nden de Üsküyen Geçidi yoluna hakimdir. En önemlisi de batıda Cevzlidere Mevkii'nden Üsküyen Geçidi'ne çıkar. Aslında Uğurlubağ (Hefkereyebakan) Kalesi, Üsküyen Geçidi'nin kuzey ve güneyine bağlanan yolların merkezindedir. Neticede Yukarı Ceyhan Havzası - Yukarı Seyhan Havzası yollarını birleştiren Elmedere (Almadere) Geçidi'ni Kayseri-Sivas yollarına bağlayan bölge Uğurlubağ (Hefkereyebakan) Kalesi ve Cevzlidere Mevkii'dir. Esasen Aslanlı Bel'den, Bağdaş Beli ve Elmedere (Almadere) Geçidi, buradan Uğurlubağ (Hefkereyebakan) Kalesi, Cevzlidere Yolu ve Feke (Vahka) üzerinden batıya Marankeçili ve Mansurlu doğrultusunda direkt Kayseri - Kültepe'ye varan yol, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan itibaren kullanılan önemli bir güzergahtır. Muhtemelen tarihin bir döneminde kapanan Cevzlidere yolundan dolayı, Üsküyen Geçidi'nin devamında güzergah güneye yön almış ve günümüzde bilinen güzergah kullanılmaya başlanmıştır. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda bölgeye gelen ve araştırma yapan bizden ve Avrupalı bilim insanları, günümüzdeki bilinen yol güzergahı üzerindeki yerleşmeler, kaleler, kentler ve köyleri inceleme fırsatı bulmuşlardır.

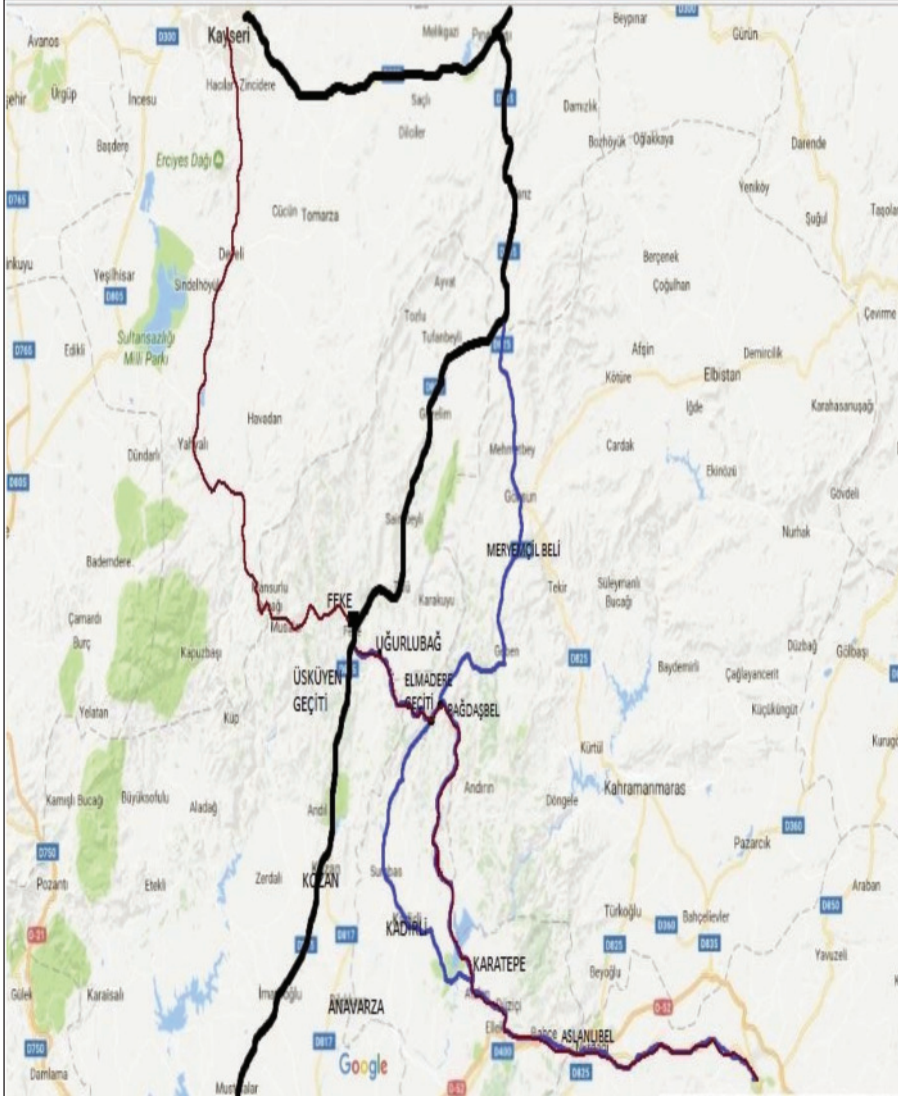
KAYNAKLAR

- Alishan, P. L. M., *Sissouan ou l'Armeno - Cilicie. Description Geographique et Historique*, Venise-S. Lazare, 1899.
- Alkim, U. Bahadır, "Güney-batı Antitoros Bölgesinde Eski Bir Yol Şebekesi", *Belleten* XXIII/89, 1959, s. 59-73.
- Barker, W. B., *Lares and Penates: Cilicia And Its Governors*, London, 1853.
- Boase, T.S.R., *The Cilician Kingdom of Armenia*, Edinburg, 1978.
- Buyruk, Hasan, "Çukurova Toros Dağları'nda bir Ortaçağ Yapısı: Maran Kalesi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi*, Erzurum 2013, s. 45- 63.
- Davis, J.E., *Life in Asiatic Turkey. A Journal of Travel in Cilicia (Pedia and Trachea), Isauria, and Parts of Lycao? and Cappadocia*, London 1879.
- Durugönül, Serra, "Development of Ancient Settlements in Cilicia" *Adalya V*, (2001-2002), 2002, s. 107-118.
- Edwards, R. W., *The Fortifications of Armenian Clicia*, Dumbarton Oaks Pub Service, 1987.
- Erzen, Afif, *Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft*, Leipzig 1940.
- The Gertrude Bell Project - Newcastle University- gertrudebell.ncl.ac.uk/ 11- Gough, Mary, *Travel into Yesterday*, New York, 1954.
- Herodotos, *Herodot Tarihi*, Çev. Müntekim Ökmen, Istanbul 1983.
- Hild, F.-Hellenkemper, H., "Kilikien und Isaurien, Tabula Imperii Byzantini 5", *Denkschriften der österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, philos.-hist. Kl. (Vienne, Autr.)* 215, Wien 1990.
- Hoogasian, S. - Kilbourne, M., *Armenian Village Life Before 1914*, Detroit 1982.
- Langlois, Victor *Eski Kilikya*, (çev: M.R. Balaban), Mersin 1947.
- Kaplan, Aytül, *Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Kilikya Pedia (Çukurova) Yerleşimleri*, Saarbrücken, 2016a.
- Kaplan, Aytül (2016b). "Çukurova'ya Yerleşen Oğuz Boy Ve Obaları'nın Kullandıkları Yayla Yolları Üzerindeki Antik Yerleşimler, *Asos Journal*, 34/311- 321.
- Kobaner, Mustafa - Kobaner, İpek, "Çukurova'nın Antik Çağ Yolları" *Efsanede Tarihe, Tarihten Bugüne Adana Köprübaşı*, İstanbul 2000, s. 169-177.
- Molin, K., *Unknown Crusader Castles*, New York 2001.
- Özgan, Ramazan, "Ein Herrscherbildnis aus Kilikien", *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 103, 1988, s. 369-380.

- Ptolemaeos, *Geographia*, ed. Nobbe, Lipsiae 1845.
- Ramsay, William Mitchel, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. çeviren Mihri Pektaş, İstanbul 1960.
- Salman, İsmail, *Adana Valiliği, Adana İlçeleri Kültür Envanteri I*, Ulusoy Ofset, Adana 2007.
- _____, *Adana Valiliği, Adana İlçeleri Kültür Envanteri II*, Ulusoy Ofset, Adana 2008.
- Sayar, Mustafa Hamdi - Siewert, P., "Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi- Coğrafya Araştırmaları, 1991", *Araştırma Sonuçları Toplantısı X*, 1993, s.175-192.
- Sayar, Mustafa Hamdi, "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1994", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIII/1*, 1996, s. 55-75.
- _____, "Antik Kilikya'da Şehirleşme", *Türk Tarih Kongresi Bildirileri, XII/I*, 1999, s. 193-216.
- _____, "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2001", *Araştırma Sonuçları Toplantısı 20/2*, 2003, s. 59-70.
- _____, "Çukurova'nın Gizemli Kalesi Karasis ve Çevresindeki Kültür Varlıkları Bilim Dünyasına Tanıtılıyor", *Haberler 18*, 2004, s. 1-5.
- _____, "Kilikya Yüzey Araştırmaları 2003", *Araştırma Sonuçları Toplantısı 22/2*, 2005, s. 219-228.
- _____, "Mersin, Adana, Osmaniye ve Hatay İlleri 2006 Yılı Yerleşim Arkeolojisi ve Tarihi-Coğrafya Çalışmaları", *ANMED-7*, 2007.
- _____, "Karasis Kalesi'nin (Kozan, Adana) Tarihlenmesi ve İşlevi Üzerine Düşünceler". *Euergetes. Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı*, 1097 – 1104, Antalya, 2008.
- _____, "Kilikya Yüzey Araştırmaları 2009", *Araştırma Toplantısı, 28/2*, 2010, s. 247-250.
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV)*, Çev. Adnan Pekman, İstanbul 1993.
- Schaffer, F.X., *Cilicia, Petermanns Mitteilungen, Ergänzungsband 30*, Gotha: Justus Perthes, 1903.
- Seton-Williams, M. V., "Cilician Survey", *Anatolian Studies IV*, 1954, s.121-174,
- Texier, Charles, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (çev. A. Suut, Latin Harflerine Aktaran: K.Y. Koprıman; Sadelestiren: M. Yıldız), 3 Cilt, Ankara 2002.
- Ünal, Ahmet - Girginer, Kasım Serdar, *KİLİKYA-ÇUKUROVA İlkçağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, İstanbul 2007.
- Ürgenç, Orhan, *Çukurova'nın Kaleleri*, Adana 2014.

Harita 1: (Boase, 1978)

Ölçek : 1/20000

: Mezopotamya-Kültepe (KAYSERİ) (Aslanlıbel, Bağdaşbeli, Elmadere Geçiti, Uğurlubağ, Üskiyen, Feke, Mansurlu, Yahyalı, Develi, Kayseri)

: Ayrıntı için bakınız; Alkım 1959: Map 3

Harita - 2

Resim 1: (Uğurlubağ Kalesi)

Resim 2: (Uğurlubağ Kalesi)